

‘nationaal-katholieke’ visie op het verleden en de tolerante opstelling die daarvoor nodig waren, zijn naar Van der Zeijdens opvatting in belangrijke mate aan het werk van Nuyens te danken.

Het is de vraag of Nuyens door zijn biografie niet een maat te groot wordt geschoeid. Uit het boek komt het beeld naar voren van een typisch negentiende-eeuwse polyhistor die met onvoorstelbare energie naast zijn andere werkzaamheden aan het katholieke denken over het vaderland mede vorm heeft gegeven en daarmee aan de integratie van deze bevolkingsgroep heeft bijgedragen. Mede — want het geldt evengoed voor Alberdingk Thijm en sterker voor Schaepman. Vooral de laatste, zijn mederedacteur van het tijdschrift *De Wachter*, evenzeer internationaal georiënteerd maar in politiek opzicht moderner, heeft het Nederlandse ‘nationaal-katholicisme’ zijn definitieve oriëntatie gegeven: in een expansieve en antiliberaal richting, de conciliant voorbij. Op dat gepasseerde station liet hij Nuyens achter. Het boek is daarom vooral van belang voor het inzicht dat het biedt in de tussenfase van de jaren 1860-1880.

Tot slot nog een kleine correctie: *Eritis sicut Dei* (143) moet uiteraard zijn: *Eritis sicut dii* (Genesis 3:5). Zo’n beroerd latijn sprak de slang in het paradijs nu ook weer niet.

J. P. de Valk

J. Schouwenaar, *Tussen beurs en Binnenhof. J. W. van den Biesen en de politieke journalistiek van het Handelsblad (1828-1845)* (Dissertatie Utrecht 1999; Amsterdam: Prometheus, 1999, 460 blz., € 45,-, ISBN 90 5333 874 8).

‘De krant is een meneer’, luidt een bekende Franse uitdrukking. Zelden zal dat zo letterlijk het geval zijn geweest als tijdens de eerste decennia van het bestaan van het *Algemeen Handelsblad*, toen de Amsterdamse oprichter van het blad, de ‘courantier’ Jacob Willem van den Biesen (1797-1845) directeur-hoofdredacteur was. Met vallen en opstaan maakte hij er een van de voornaamste, zoniet de voornaamste krant van Nederland van en het eerste moderne dagblad. Op de door hem gelegde basis kon het *Handelsblad* na zijn dood uitgroeien tot een liberaal instituut en hield het ruim een eeuw lang grote politieke betekenis door zijn invloed op de publieke opinie, ook toen het hoogtij van het liberalisme al voorbij was. Zonder de ambitie en het doorzettingsvermogen van Van den Biesen zou dat waarschijnlijk niet zijn gebeurd. Jaco Schouwenaar beschrijft de jeugdijaren van de krant parallel aan een nauwelijks daarvan te scheiden biografie van Van den Biesen. Hij weet beide onderdelen compositorisch aangenaam en overzichtelijk door elkaar te weven. Hij opent het verhaal met een dramatische scène in oktober 1830, op het hoogtepunt van de Belgische opstand, toen Van den Biesen tijdens een opstootje veroorzaakt door de berichtgeving in zijn krant, er bijna het leven bij inschoot. Diezelfde scène plaatst de lezer ook onmiddellijk *in medias res*: de rel werd aangestookt door beursmannen die door het nieuws ernstig verlies vreesden en hem ‘van de beurs drongen’; maar de brandstof was het opgezweepte ‘vaderlands gevoel’ van de menigte buiten die hem van defaitisme beschuldigde. De verhouding en het spanningsveld tussen pers, politiek en publieke opinie staan in deze scène centraal; de wijzigingen die daarin optraden, vormen het hoofdthema van het boek. Daarin komt allereerst de hoofdrolspeler ter sprake: een jonge, katholieke Amsterdamse koopman die haast per ongeluk vanuit de handel in de journalistiek verzeild raakte. Een merkwaardige, complexe persoonlijkheid, wiens karakter uit tegenstellingen lijkt opgebouwd: onzeker en ondernemend; labiel en

vasthoudend; zelfverzekerd en tegelijk hunkerend naar maatschappelijke erkenning; een man die op hoge toon vroeg om wat wij tegenwoordig ‘transparantie’ zouden noemen, en achter de schermen manipuleerde en manoeuvreerde als de eerste de beste politicus van het oude bestel dat hij zei te bestrijden. Kortom, een politiek dier.

Het onderwerp van het boek is dan ook in wezen de manier waarop de courantier zijn krant als een hoofdrolspeler op het politieke toneel wist te krijgen, zonder steeds precies te weten welke kant het uit ging en in welke richting hij zelf wilde. Het wordt uitgewerkt in een aantal hoofdstukken die allereerst de gang van zaken binnen de krant zelf behandelen. We raken in detail op de hoogte van de organisatie en bedrijfsvoering van de krant, en de werkwijze van de redactie. Bovendien wordt de omgeving geanalyseerd waarin het blad functioneerde: het Amsterdamse financiële en handelsmilieu, de wereld van de politiek, de Haagse overheid, het lezerspubliek. Van den Biesen blijkt een modern ondernemer, die grote buitenlandse ‘kwaliteitskranten’ als voorbeeld nam. In de loop van de jaren steeg de kwaliteit van zijn eigen krant met het niveau van de redacteuren (met name Louis Keizer en Simon Vissering) en de medewerkers (onder wie Thorbecke), terwijl de nieuwsvoorziening uit Den Haag uitstekend werd verzorgd door het ‘persbureau’ van de gebroeders Belinfante. Vooral de correspondentie met de Belinfantes blijkt een informatiebron van de eerste orde. Parallel aan de kwaliteitsverbetering steeg het politieke gehalte van het nieuws.

Geleidelijk onderging de krant een politiseringsproces, waarbij steeds opnieuw verschuivingen optraden in het (wankel) evenwicht tussen onafhankelijke voorlichting en beïnvloeding. Een proces dat plaatsvond in bewogen jaren: de gespannen slotfase van het Verenigd Koninkrijk, de Belgische opstand, de periode van ‘volharding’ daarna waarin koning Willem I het proces van politieke modernisering gevangen hield in een kunstmatige oorlogstoestand, en het weifelende beleid van diens zoon. Door deze spanningen werd de politieke situatie rond 1840 vloeiend, met de toenemende roep om constitutionele vernieuwing van liberale kant tegenover een agressief nationaal-protestantisme met conservatieve trekken. Het *Handelsblad* wilde enerzijds de uitdrukking zijn van een gematigd-liberale oppositie en die op het staatkundig toneel als een machtsfactor vertegenwoordigen, anderzijds de publieke opinie en de oppositie vormgeven, als het moest in verborgen samenwerking met de zittende politieke vertegenwoordigers en de machthebbers van het moment. Deze ingewikkelde processen analyseert Schouwenaar nauwgezet. Hij schildert Van den Biesen als een politieke koorddanser die, niet altijd even behendig, over de afgrond van politieke en commerciële dilemma’s schuifelde, maar werkte als een bezetene en uiteindelijk wist te bereiken wat hij wilde: de krant als een medespeler waar de andere partijen in de politieke arena niet meer omheen konden. De volle omvang daarvan maakte hij niet meer mee. Misschien waren het, naast het harde werken, juist de spanningen in steeds wisselende situaties die hem psychisch knakten. Overwerkt ging hij in 1845 op reis naar Duitsland. ’s Nachts viel of sprong hij over de reling van het rijnschip en verdronk. Het succes van zijn arbeid bleek uit het grote bedrag dat het *Handelsblad* bij verkoop na zijn dood opbracht.

Dit voortreffelijk geschreven boek is van groot belang voor het onderzoek naar het vormingsproces van de moderne politiek in Nederland in de negentiende eeuw en parallel daaraan naar de veranderingen in de achterliggende ‘politieke cultuur.’ Het gunt de lezer een gedetailleerde kijk achter de schermen van de belangrijkste krant in de beschreven periode en biedt daarmee exemplarische informatie op *grassroots level* die het ingewikkelde krachtenspel binnen het politieke veranderingsproces inzichtelijk maakt en zo al te gemakkelijke interpretaties voorkomt.

In zijn inleiding stelt de auteur vast dat hij bij gebrek aan ‘historisch gefundeerde theorievorming’ bij zijn pershistorisch onderzoek niet kon uitgaan van een bruikbare hypothese. Hij ontleende daarom theoretische noties aan de communicatieleer en de politicologie, maar volgde voor het historisch onderzoek een inductieve methode. Gezien het resultaat zou men wensen dat dat vaker gebeurde.

J. P. de Valk

J. Perry, *Ons fatsoen als natie. Victor de Stuers 1843-1916* (Amsterdam: SUN, 2004, 351 blz., € 29,50, ISBN 90 5875 211 9).

Eén van de interessantste personen uit de cultuurgeschiedenis van Nederland is Victor de Stuers. Hij is een man die terecht geregeld in allerlei publicaties opduikt, maar aan wie tot nu toe geen echte monografie of biografie werd gewijd. Alleen hierom al is het verheugend dat de Maastrichtse historicus Jos Perry nu een, in zijn eigen woorden, ‘beknopt levensverhaal’ het licht heeft doen zien. Beknopt is het zeker, want het boek telt nog geen 300 pagina’s tekst, verdeeld over acht hoofdstukken, die weer in een aantal korte paragrafen zijn opgedeeld. Uitputtend is het hierdoor niet, maar Perry weet de belangrijkste aspecten van De Stuers’ leven en vooral werk helder naar voren te brengen.

De Stuers stamt uit een goeud Zuid-Nederlands milieu en groeide in Maastricht op. Na een rechtenstudie in Leiden en een korte loopbaan als advocaat, raakte hij omstreeks 1875 nauw betrokken bij de Nederlandse cultuurpolitiek. Dat had hij voor een belangrijk deel aan zichzelf te danken. De publicatie van zijn beroemde pamflet ‘Holland op zijn smalst’ in *De Gids* van november 1873 werkte, zo stelt Perry terecht, als een verkapte sollicitatie. Anderhalf jaar later werd hij de ambtenaar die die politiek vorm moest geven. Hij werd de spin in het web.

Perry besteedt terecht veel aandacht aan zijn bemoeienissen met monumentenzorg en restauraties, overheidsarchitectuur, musea en archieven. Op al die beleidsterreinen drukte De Stuers zijn stempel en bepaalde hij de ontwikkelingen. Perry behandelt deze onderwerpen in de tweede helft van zijn boek themagewijs en weet hierbij goed duidelijk te maken welk belang De Stuers hechtte aan het nationale verleden en het nationale erfgoed. Tegelijkertijd is het jammer dat door deze opzet de talloze verbanden tussen deze beleidsterreinen wat ondergesneeuwd raken en andere elementen, zoals zijn beleid met betrekking tot volksontwikkeling en kunstonderwijs, onvoldoende uit de verf komen, slechts worden aangestipt.

Voorafgaand aan deze thematische behandeling schetst Perry vrij uitgebreid De Stuers’ weg naar het erfgoedbehoud, die trouwens betrekkelijk kort was: op éénendertigjarige leeftijd was hij benoemd tot referendaris bij het ministerie van binnenlandse zaken. Perry sluit zijn boek af met een hoofdstuk waarin hij De Stuers’ laatste levensjaren beschrijft, nadat hij het ministerie in 1901 vaarwel had gezegd.

Ondanks, maar ook dankzij zijn grote invloed en macht, is De Stuers altijd omstreden geweest. De kritiek die tijdens zijn leven en ook nadien op hem werd geuit stond bijna steeds in verband met zijn Zuid-Nederlandse en katholieke achtergrond. Hierbij wordt hij vaak in één adem genoemd met architect Pierre Cuypers en met de invloedrijke koopman en publicist J. A. Alberdingk Thijm. Dit driemanschap probeerde in deze optiek Nederland een ander karakter te

In zijn inleiding stelt de auteur vast dat hij bij gebrek aan ‘historisch gefundeerde theorievorming’ bij zijn pershistorisch onderzoek niet kon uitgaan van een bruikbare hypothese. Hij ontleende daarom theoretische noties aan de communicatieleer en de politicologie, maar volgde voor het historisch onderzoek een inductieve methode. Gezien het resultaat zou men wensen dat dat vaker gebeurde.

J. P. de Valk

J. Perry, *Ons fatsoen als natie. Victor de Stuers 1843-1916* (Amsterdam: SUN, 2004, 351 blz., € 29,50, ISBN 90 5875 211 9).

Eén van de interessantste personen uit de cultuurgeschiedenis van Nederland is Victor de Stuers. Hij is een man die terecht geregeld in allerlei publicaties opduikt, maar aan wie tot nu toe geen echte monografie of biografie werd gewijd. Alleen hierom al is het verheugend dat de Maastrichtse historicus Jos Perry nu een, in zijn eigen woorden, ‘beknopt levensverhaal’ het licht heeft doen zien. Beknopt is het zeker, want het boek telt nog geen 300 pagina’s tekst, verdeeld over acht hoofdstukken, die weer in een aantal korte paragrafen zijn opgedeeld. Uitputtend is het hierdoor niet, maar Perry weet de belangrijkste aspecten van De Stuers’ leven en vooral werk helder naar voren te brengen.

De Stuers stamt uit een goeud Zuid-Nederlands milieu en groeide in Maastricht op. Na een rechtenstudie in Leiden en een korte loopbaan als advocaat, raakte hij omstreeks 1875 nauw betrokken bij de Nederlandse cultuurpolitiek. Dat had hij voor een belangrijk deel aan zichzelf te danken. De publicatie van zijn beroemde pamflet ‘Holland op zijn smalst’ in *De Gids* van november 1873 werkte, zo stelt Perry terecht, als een verkapte sollicitatie. Anderhalf jaar later werd hij de ambtenaar die die politiek vorm moest geven. Hij werd de spin in het web.

Perry besteedt terecht veel aandacht aan zijn bemoeienissen met monumentenzorg en restauraties, overheidsarchitectuur, musea en archieven. Op al die beleidsterreinen drukte De Stuers zijn stempel en bepaalde hij de ontwikkelingen. Perry behandelt deze onderwerpen in de tweede helft van zijn boek themagewijs en weet hierbij goed duidelijk te maken welk belang De Stuers hechtte aan het nationale verleden en het nationale erfgoed. Tegelijkertijd is het jammer dat door deze opzet de talloze verbanden tussen deze beleidsterreinen wat ondergesneeuwd raken en andere elementen, zoals zijn beleid met betrekking tot volksontwikkeling en kunstonderwijs, onvoldoende uit de verf komen, slechts worden aangestipt.

Voorafgaand aan deze thematische behandeling schetst Perry vrij uitgebreid De Stuers’ weg naar het erfgoedbehoud, die trouwens betrekkelijk kort was: op éénendertigjarige leeftijd was hij benoemd tot referendaris bij het ministerie van binnenlandse zaken. Perry sluit zijn boek af met een hoofdstuk waarin hij De Stuers’ laatste levensjaren beschrijft, nadat hij het ministerie in 1901 vaarwel had gezegd.

Ondanks, maar ook dankzij zijn grote invloed en macht, is De Stuers altijd omstreden geweest. De kritiek die tijdens zijn leven en ook nadien op hem werd geuit stond bijna steeds in verband met zijn Zuid-Nederlandse en katholieke achtergrond. Hierbij wordt hij vaak in één adem genoemd met architect Pierre Cuypers en met de invloedrijke koopman en publicist J. A. Alberdingk Thijm. Dit driemanschap probeerde in deze optiek Nederland een ander karakter te